The Central Research institute
of the Armed Forces of Ukraine

Military Science. Vol. 3 No. 3 (2025)

Received: *September 3, 2025* | **Revisions Requested:** *October 2, 2025* | **Revision Received:** *October 30, 2025*
Accepted: *October 30, 2025* | **Published Online:** *December 1, 2025*

Licensed (C) by Creative Commons Attribution International License 4.0 (CC BY-NC-SA)

DOI: 10.62524/msj.2025.3.3.15

Проблема визначення злочину агресії у вітчизняному законодавстві та міжнародному праві

Ганна Маляр
кандидат юридичних наук
адвокат, доцент кафедри кримінального права і кримінології
Академія Служби безпеки України
03066, вул. М. Максимовича, 22, Київ, Україна
e-mail: annmaliar@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2339-3620

Анотація. Проблема визначення агресії в міжнародному та національному законодавстві залишається однією з найбільш дискусійних у сучасній правовій науці. Попри наявність численних нормативно-правових актів, світове співтовариство досі послуговується визначенням агресії, ухваленим Генеральною Асамблеєю ООН у 1974 році. Проте це визначення, хоча й має універсальний характер, на практиці виявилося юридично слабким і не охоплює сучасних форм агресивних дій, таких як інформаційна, кібер- чи гібридна війна. Актуальність теми зумовлена необхідністю оновлення правових механізмів реагування на новітні загрози міжнародній безпеці, що проявляються у неоголошених, асиметричних конфліктах. Метою дослідження є аналіз нормативно-правових підходів до визначення понять “агресія” та “війна” у міжнародному та українському законодавстві, а також виявлення прогалин, які ускладнюють кваліфікацію дій агресора. Методологічну основу становлять порівняльно-правовий та контент-аналіз нормативних актів, міжнародних угод, рішень міжнародних судових інституцій і наукових досліджень у галузі права. У статті досліджується проблема відсутності єдиного та уніфікованого визначення поняття “агресія” в українському законодавстві, що ускладнює як правозастосовну практику, так і нормотворчий процес у сфері протидії злочинам проти миру та безпеки людства. На основі аналізу міжнародних правових актів, чинного законодавства України та судової практики з 2014 року виявлено ключові суперечності у вживанні термінів “агресія”, “агресивна війна”, “збройна агресія” та “акт агресії”. Показано, що міжнародні норми права, зокрема резолюція ГА ООН 1974 року та Римський статут МКС, не враховують сучасних форм гібридної війни, таких як кібератаки та інформаційні операції, що ставить під сумнів ефективність їх застосування до реалій російсько-української війни. Автор робить висновок про необхідність уніфікації термінології у національному праві, розширення кола суб’єктів відповідальності за злочин агресії та ініціювання Україною вдосконалення міжнародних норм для адекватного реагування на розв’язання війни країнами-агресорами. Практичне значення дослідження полягає у формулюванні рекомендацій щодо гармонізації українського законодавства з нормами міжнародного права, уточненні кримінально-правових норм та розробленні сучасного визначення агресії, яке враховуватиме реалії гібридної війни проти України.

Ключові слова: агресія, війна, агресивна війна, збройна агресія, збройний конфлікт, збройний конфлікт міжнародного характеру, Римський статут.

Вступ (Introduction)

російсько-українська війна продемонструвала неготовність вітчизняного законодавства до таких викликів. Брак правових механізмів, необхідних для ефективного ведення війни, надолужувався двічі – у 2014-му та 2022 роках. Водночас, у законодавстві все ще залишається невизначеність у базовому під час війни понятті, а саме – понятті "агресія". У законах України немає єдиного терміна, який визначав би, що таке війна, а визначення, які є, не відповідають сучасним проявам війни. Утім, судова практика не може через це зупинятись, і з 2014 року суди розглядають справи щодо злочину агресії, послуговуючись тим законодавством, яке є. Відсутність у законодавстві адекватного ситуації визначення агресії породжує низку питань у правозастосовній та нормотворчій практиці, зокрема – які дії агресора можна вважати плануванням та підготовкою до війни; як правильно дати юридичну оцінку інформаційним спецопераціям та кібератакам однієї держави проти іншої, які використовують паралельно з військовими діями і які так само можуть зруйнувати мир та міжнародний правопорядок; чи охоплюють норми права гібридні форми ведення війни?

Огляд літератури (Literature review)

Проблемі визначення агресії, так само, як і іншим злочинам проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, до 2014 року у вітчизняній правовій науці уваги не приділяли. Це позначилось на якості законодавства у цій сфері. Тема війни була неактуальна. З небагатьох довоєнних наукових праць можна виділити порівняльний аналіз А. Савченко зазначених злочинів у законах України та США, працю А. Трегубенко щодо права застосування сили в системі колективної безпеки, дослідження С. Стасюк про регулювання сучасних збройних конфліктів міжнародними гуманітарними засобами. Уже після початку війни досліджень у цій сфері стало більше, серед них варто згадати роботи таких авторів, як Х. Олійник, Ю. Резнік, В. Ортинський, В. Канцір, Г. Маляр, А. Майснер.

Методологічна основа (Methodological Framework)

Дослідження ґрунтується на контент-аналізі чинного вітчизняного законодавства, міжнародно-правових норм, а також досліджень вітчизняних правників щодо проблеми визначення агресії у законодавстві. Крім того, вивчено та узагальнено судову практику з 2014 року щодо злочинів, вчинених у зоні бойових дій, та вироків за вчинення злочину, передбаченого ст. 437 ККУ "злочин агресія".

Результати (Results)

Із початку російської збройної агресії проти України у 2014 році актуалізувалася проблема юридичної кваліфікації дій агресора. Довгий час в українському суспільстві побутував міф, що "війна" є війною лише за умови її офіційного оголошення. І навіть зараз у публічному просторі зустрічається така думка. Додатково дискусію ускладнила офіційна термінологія – "антитерористична операція", "операція об'єднаних сил", яку держава застосовувала до 2022 року. До того ж, визначення агресії як у міжнародному праві, так і у вітчизняному законодавстві не відповідають реаліям сучасної війни, що породило низку юридичних і практичних труднощів у кваліфікації злочинів, пов'язаних із війною.

Притягати до відповідальності за готування та розв'язування агресивної війни необхідно як держави-агресори, так і фізичних осіб, адже невідворотність покарання є важливим елементом протидії злочинам проти миру. Однак на заваді покаранню агресорів часто стоїть не лише політика, а й застарілість норм права. Роботу над визначенням агресії в міжнародному

праві стимулювали війни, але сьогодні бюрократичні процедури ухвалення міжнародних правових актів об'єктивно не дозволяють встигати за гібридними проявами сучасних війн.

В українському законодавстві ситуація ще складніша, аніж у міжнародному праві, оскільки немає єдиного підходу до визначення та розуміння війни. Кримінальний кодекс містить склад злочину "планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни", але не визначає, що таке "агресія". Можна було б звернутись до Закону "Про оборону України", але в ньому визначення "збройної агресії" має термінологічні відмінності з Кримінальним кодексом, а тому автоматично застосовувати це визначення для кримінальної кваліфікації проблематично. Як наслідок, суди вимушені тлумачити поняття "агресивна війна" на власний розсуд, що знижує правову визначеність.

Становлення принципу заборони агресивної війни відбувається лише у XX столітті. До того у міжнародному праві не існувало самого поняття агресії як протиправного діяння. Створення норм міжнародного права щодо агресії активізували дві світові війни. Важливу роль у забороні війни як засобу національної політики відіграв досі чинний Пакт Бріана – Келлога, підписаний у 1928 р. та відомий також як Паризький пакт [4]. Він став першою багатосторонньою міжнародною угодою про відмову від війни як способу врегулювання міжнародних конфліктів. Відтоді в міжнародному праві з'явилась універсальна норма, що замінила право на війну правом на мир та заклала принцип заборони агресивної війни.

У Пакті вживається термін "війна", але немає його визначення та й, взагалі, за змістом Пакт більше походить на декларацію. Фактично, країни-учасниці Пакту домовились лише по трьох позиціях – вони засуджують застосування війни як засобу врегулювання міжнародних спорів, відмовляються у своїх взаємних відносинах від такого як знаряддя національної політики та визнають, що врегулювання міжнародних конфліктів має завжди здійснюватися тільки мирними засобами. Але, як показала історія, Паризький пакт не зміг зупинити агресію з боку держав-підписантів. І вже за декілька років Японія, Німеччина та Італія грубо його порушили. Водночас, ідея щодо заборони на застосування сили в міжнародних відносинах міцнішала та отримала новий поштовх після Другої світової війни в Статуті Організації Об'єднаних Націй, який заборонив застосування не лише збройної сили, а й сили взагалі, а також погрозу силою (п. 4 ст. 2). На основі принципу незастосування сили створена і діє система колективної безпеки, завданнями якої є підтримання загального миру та безпеки, запобігання і придушення актів агресії.

Утім, визначити агресію через правову норму країни – члени НАТО змогли лише у 1974 році в Резолюції Генеральної асамблеї ООН. У статті 1 зазначається, що агресія – це застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності іншої держави, або якимось іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, як це встановлено у цьому визначенні. Таким чином, застосування державою збройної сили кваліфікується як акт агресії лише в тому випадку, коли, по-перше, має місце міжнародний конфлікт і, по-друге, це суперечить Статуту, тобто вчинено на порушення цілей, принципів і положень Статуту Організації Об'єднаних Націй [3].

Попри існування такого визначення і переліку дій, Організація Об'єднаних Націй залишає за собою право доповнювати перелік дій, які будуть кваліфікуватись як акт агресії, та в кожному випадку прояву агресії окремо визначати агресора, що по суті є лазівкою для вибіркового застосування норм про агресію до країн-агресорів. Тобто світова спільнота свідомо залишає в нормах міжнародного права "простір для маневру", аби продовжувати безкарно застосовувати силу у взаємовідносинах між державами. Зрештою, після Нюрнберзького трибуналу не було винесено жодного вироку міжнародних судів за вчинення злочину агресії. Так само є певні вади у визначенні агресії і в Римському статуті Міжнародного кримінального суду (МКС), що також може ускладнити застосування цієї норми до діянь

путіна, якщо все ж таки відбудеться процес. Здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії Міжнародний кримінальний суд може лише з 17 липня 2019 р., тобто через рік після того, як визначення агресії в Римському статуті набуло чинності. Ось це визначення агресії, яке тепер є частиною Римського статуту: "Злочин агресії означає планування, підготовку, ініціювання чи реалізацію особою, яка в змозі фактично здійснювати керівництво або контроль за політичними чи військовими діями держави, акту агресії, який в силу свого характеру, серйозності і масштабів є грубим порушенням Статуту ООН".

Таке визначення суттєво обмежує коло осіб, які можуть бути притягнутими до міжнародної кримінальної відповідальності за вчинення злочину агресії. Фактично, йдеться лише про керівників, які ухвалюють рішення та дають команди. Але термін "грубе порушення Статуту ООН" знову-таки створює лазівку та можливість судити злочинців не за всі вчинені акти агресії, а лише за ті, що грубо порушили Статут ООН. Тож наразі не зрозуміло, чи будуть МКС і Радбез ООН використовувати "грубість" порушення як кваліфікуючу ознаку і за яким критерієм визначатимуть: грубо чи не грубо акт агресії порушив Статут ООН.

Дати універсальне визначення агресії в нормативно-правовому акті – завдання надзвичайно складне, особливо через те, що воно має бути консолідованим. Тож світ усе ще послуговується визначенням агресії від 1974 року, яке ніби всіх влаштовує, але на практиці довело свою юридичну слабкість. Та й нове визначення, розроблене на виконання норм Римського статуту, через надто тривалий час розроблення та складну процедуру узгодження між усіма зацікавленими державами, вже не встигає за новими реаліями сучасних форм і методів ведення агресивної війни. Це означає, що низці дій, які по суті є елементами агресії, не буде надано юридичну оцінку. Наприклад, кіберпростір не менше, ніж військова зброя, наділений потенціалом для силового захоплення держави. Але кібер- та інформаційні операції, які загрожують миру та безпеці людства так само, як авіаудари, не кваліфікуються нормами права в контексті агресивної війни. Гібридна війна, як явище, вже давно досліджується та описана науковцями, експертами, аналітиками. Більше того, термін "гібридна війна" нині зустрічається не лише в роботах дослідників, а й в офіційних заявах політиків та представників НАТО [5]. Водночас міжнародне право й досі не містить нормативного визначення гібридної війни чи її елементів. Таким чином, оцінити юридично міжнародні асиметричні конфлікти та неконвенційні методи ведення війни неможливо через відсутність відповідних норм права. Україна, як жертва гібридної війни, на жаль, змушена шукати способи і шляхи притягнення агресора до відповідальності в умовах неактуальних норм міжнародного права.

Крім того, російська федерація багато років здійснювала підготовку до ведення війни в Україні. Натомість, такі дії формально не підпадають під розуміння готування до збройної агресії в міжнародному праві, а отже, особи, які їх вчиняли, – як громадяни росії, так і громадяни України – не понесуть за це відповідальність. В українському законодавстві, так само, як і в міжнародному праві, є проблема визначення мовою закону, що таке війна. Так, у вітчизняних законах зустрічається декілька термінів, які вживаються у значенні війни, – "збройна агресія", "війна", "агресивна війна". Оскільки міжнародні правові акти, підписані та ратифіковані Україною, є частиною національного законодавства, маємо в нашому законодавстві ще й терміни з міжнародних актів, які так само за змістом означають війну – "акт агресії" [3, 6], "злочин агресії" [7], "агресія" [3], "агресивна війна" [8, 3], "війна" [1, 2, 4].

Контент-аналіз законодавства України на предмет визначення "війни" показує відсутність єдиного підходу та суперечності, що ускладнює кваліфікацію дій злочинців.

Нижче у таблиці наведено визначення та розуміння агресії у вітчизняному законодавстві.

Проблема відсутності уніфікованого підходу до визначень стала очевидною, коли довелось застосовувати у кримінальних провадженнях статтю 437 КК України – планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни. Адже з тексту самої статті не випливає, що саме слід розуміти під агресивною війною.

В інших вітчизняних законах так само немає визначення агресивної війни. Закон "Про оборону України" дає визначення збройної агресії, яке повністю дублює визначення агресії з Резолюції ГА ООН "Визначення агресії". Воно за змістом походить на сутність "агресивної війни", але через те, що формально це різні терміни, а не уніфікований один, його не можна використати для тлумачення диспозиції ст. 437 КК України.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз нормативно-правових визначень понять "агресія" та "війна" у міжнародному та національному законодавстві України

Нормативно-правовий акт	Визначення війни
Визначення Агресії Резолюція ГА ООН 1974	Агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.
Закон "Про оборону України"	Збройна агресія – застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України.
Закон "Про національну безпеку України"	Війна є видом воєнного конфлікту.
Кримінальний кодекс України	Визначення агресивної війни немає, але у ст. 437 агресивна війна відділена від воєнного конфлікту, тобто не є його різновидом.

Здавалось би, можна звернутись до міжнародних правових актів, які є частиною українського законодавства, та використати з них визначення агресивної війни, аби здійснити коректну кваліфікацію дій в кримінальному процесі. Тобто, теоретично, можна було б визнати тотожність термінів "агресивна війна", "збройна агресія", "агресія" та автоматично використовувати під час кваліфікації визначення з Резолюції ООН "Визначення агресії" 1974 р. [3]. Утім, з цього визначення випливає єдиний суб'єкт відповідальності – держава. Це зрозуміло у випадку застосування такої норми міжнародними судовими органами, які мають юрисдикцію притягати до відповідальності державу. Натомість, для національного законодавства бажано мати розширене визначення агресії, що не суперечить нашим міжнародним зобов'язанням. Але у вітчизняному законодавстві такого визначення немає. Зупинити судову практику це не може, тому в кожній справі суддя на власний розсуд тлумачить як визначення агресивної війни, так і коло суб'єктів, які можуть притягатись до кримінальної відповідальності.

Висновок (Conclusion)

Аналіз законодавства і судової практики показує, що головна проблема визначення агресії полягає у відсутності єдиного, уніфікованого поняття, придатного як для оцінювання дій держави-агресора, так і для притягнення до кримінальної відповідальності фізичних осіб.

Оскільки Україна зацікавлена у притягненні агресора до відповідальності, вона мусить стати флагманом удосконалення міжнародних нормативно-правових актів, аби вони відображали сучасні форми агресивної війни. Кожен день відсутності норм права, які б відповідали сучасним викликам гібридних загроз, тягне за собою безкарність та розв'язує руки державам-агресорам.

Рекомендації (Recommendations)

Для ефективного реагування на сучасні виклики, спровоковані війною, необхідно: уніфікувати термінологію у національному законодавстві, запровадивши єдине визначення агресії; сформулювати для застосування у кримінальних провадженнях таке визначення війни, яке б дозволило притягати до відповідальності ширше коло осіб, а не лише командування; актуалізувати законодавство з урахуванням нових форм гібридної війни (кібероперації,

інформаційні кампанії, економічний примус); синхронізувати національне право з міжнародним, водночас ініціюючи удосконалення міжнародних норм для протидії неконвенційним формам агресії.

Конфлікт інтересів (Conflict of Interest)
Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

Використані джерела

1. *Женевська конвенція про поводження з військовополоненими.* (1949). Законодавство України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153
2. *Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни*. (1949). Законодавство України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
3. *Резолюція 3314 (XXIX). Визначення агресії.* (1974). Генеральна Асамблея ООН. Офіційний сайт ООН. http://www.un.org/russian/terrorism/pv1941.htm
4. *Пакт Бріана – Келлога (Договір про заборону війни як засобу національної політики).* (1928). Законодавство України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647
5. Павел, П. (2018). Найяскравішим прикладом гібридної війни XXI століття є війна в Україні. *Радіо Свобода.* https://www.radiosvoboda.org/a/29656992.html
6. Закон України *"Про оборону України"*. (1991). Законодавство України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932–12
7. *Римський статут Міжнародного кримінального суду*. (1998). Законодавство України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
8. *Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй.* (1970). Генеральна Асамблея ООН. Законодавство України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569
9. Олійник, Х. (2022). *Кримінальна відповідальність за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни* [Дис. канд. юридичних наук, Нац. ун-т "Львівська політехніка"]. https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/radaphd/21724/disoliynyk-2.pdf
10. Маляр, Г. (2019). Особливості кваліфікації агресивної війни і терористичних злочинів у контексті подій у Криму та на сході України. *Слово Національної школи суддів України, 3* (28), 99.

References

1. *Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War*. (1949). Zakon.rada.gov.ua. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153
2. *Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*. (1949). Zakon.rada.gov.ua. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
3. *Definition of Aggression (Resolution 3314 (XXIX))*. (1974). United Nations General Assembly. United Nations. http://www.un.org/russian/terrorism/pv1941.htm
4. *Treaty for the Renunciation of War as an Instrument of National Policy* (Kellogg–Briand Pact). (1928). Zakon.rada.gov.ua. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647
5. Pavel, P. (2018). *The brightest example of hybrid warfare in the 21st century is the war in Ukraine*. Radio Svoboda. https://www.radiosvoboda.org/a/29656992.html
6. Law of Ukraine "*On the Defense of Ukraine*" (No. 1932–12). (1991). Verkhovna Rada of Ukraine. Zakon.rada.gov.ua. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932–12
7. *Rome Statute of the International Criminal Court.* (1998). Zakon.rada.gov.ua. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
8. *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations*. (1970). United Nations General Assembly. Zakon.rada.gov.ua.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569
9. Oliinyk, K. (2022). *Criminal liability for propaganda, planning, preparation, initiation, and conduct of an aggressive war* [Doctoral dissertation, Lviv Polytechnic National University]. https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/radaphd/21724/disoliynyk-2.pdf
10. Maliar, H. (2019). Features of the qualification of aggressive war and terrorist crimes in the context of events in Crimea and eastern Ukraine. *Word of the National School of Judges of Ukraine*, 3 (28), 99.

The Problem of Defining the Crime of Aggression in National Legislation and International Law

Hanna Maliar
Candidate of Legal Sciences
Lawyer, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Criminology
Academy of the Security Service of Ukraine
03066, M. Maksymovycha Street, 22, Kyiv, Ukraine
e-mail: annmaliar@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2339-3620

Abstract. The problem of defining aggression in international and national legislation remains one of the most debated issues in contemporary legal science. Despite the existence of numerous regulatory legal acts, the global community still relies on the definition of aggression adopted by the United Nations General Assembly in 1974. However, this definition, although universal in nature, has proven to be legally weak in practice and fails to encompass modern forms of aggressive actions such as information warfare, cyber warfare, or hybrid warfare. The relevance of this topic is driven by the need to update legal mechanisms for responding to new threats to international security, which manifest in undeclared, asymmetric conflicts. The aim of the research is to analyse the regulatory and legal approaches to defining the concepts of "aggression" and "war" in international and Ukrainian legislation, as well as to identify the gaps that complicate the qualification of the aggressor's actions. The methodological basis consists of comparative legal and content analysis of regulatory acts, international agreements, decisions of international judicial institutions, and academic studies in the legal field. The article explores the problem of the absence of a unified and standardised definition of the term "aggression" in Ukrainian legislation, which complicates both law enforcement practice and the legislative process in the field of countering crimes against peace and the security of mankind. Based on an analysis of international legal acts, the current legislation of Ukraine, and judicial practice since 2014, the key inconsistencies in the use of the terms "aggression," "aggressive war," "armed aggression," and "act of aggression" are identified. It is shown that international legal norms, in particular the 1974 UN General Assembly resolution and the Rome Statute of the ICC, do not account for modern forms of hybrid warfare, such as cyberattacks and information operations, which casts doubt on the effectiveness of their application to the realities of the russian-Ukrainian war. The author concludes that there is a need to unify terminology in national law, expand the range of entities liable for the crime of aggression, and for Ukraine to initiate the improvement of international norms to enable an adequate response to wars launched by aggressor states. The practical significance of the research lies in formulating recommendations for harmonising Ukrainian legislation with international legal norms, clarifying criminal law provisions, and developing a modern definition of aggression that reflects the realities of hybrid warfare against Ukraine.

Keywords: aggression, war, aggressive war, armed aggression, armed conflict, armed conflict of an international character, Rome Statute.